

Trzaski dyslokacyjne w stawach skroniowo-żuchwowych a jakość toru odwodzenia i przywodzenia żuchwy w badaniach czynnościowych aparatem Zebris JMA

Displacement crackles in temporomandibular joints and the quality of abduction and adduction mandible track in functional tests, using Zebris JMA device

Edward Kijak

Katedra i Zakład Protetyki Stomatologicznej, Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie
Kierownik: prof. dr hab. B. Frączak

HASŁA INDEKSOWE:

dysfunkcje ssz, trzaski dyslokacyjne, techniki instrumentalne, ruchy żuchwy

---

KEY WORDS:

temporomandibular joint disorders, displacement crackles, instrumental techniques, mandible movements

---

Streszczenie

Cel pracy. Celem pracy była ocena wpływu trzasków dyslokacyjnych, zlokalizowanych w stawach skroniowo-żuchwowych, na jakość graficznych zapisów, wolnych ruchów żuchwy, zarejestrowanych przy pomocy aparatu Zebris JMA.

Materiał i metoda. Badania przeprowadzono w grupie 55 osób w wieku od 15 do 66 lat. Przebadano 36 kobiet oraz 19 mężczyzn, rozlokowanych w trzech grupach wiekowych: I – poniżej 25 lat – 19 osób; II – 25-35 lat – 16 osób i III – powyżej 35 lat – 20 osób, które dodatkowo, stosując kryteria RDC/TMD, podzielono na dwie podgrupy: bez objawów akustycznych w stawach oraz z przemieszczeniem krążka stawowego bez zablokowania – IIA. Drugi etap zrealizowano z zastosowaniem aparatu Zebris JMA, przy pomocy którego określono stan czynnościowy narządu żucia – ruchomość żuchwy (typ dewiacji) w ruchach odwodzenia i przywodzenia.

Wyniki. Akustyczne odgłosy pracy stawu skroniowo-żuchwowego – trzaski dyslokacyjne, słyszalne w badaniu stetoskopem, wystąpiły u 41 ogółem zbadanych, czyli również u 10 osób,

Summary

Aim of the study. To evaluate the impact of displacement crackles, located in the temporomandibular joints, on the quality of graphic records and free jaw movements, recorded using a Zebris JMA device and to determine the usefulness of instrumental techniques in the analysis of functional diagnosis of disorders in the stomatognathic system.

Material and methods. Fifty five people (36 women and 19 men, aged 15–66 years) were eligible for the study. They were divided into three groups: group I included those aged > 25 years (19 individuals); group II those aged 25-35 years (16 individuals) and group III those aged <35 years. Using the RDC / TMD criteria they were also divided into two subgroups: those without acoustic symptoms in the TMJ and with articular disc displacement without its blocking – IIA. The second stage of the study was carried out using a Zebris JMA device to define functional status of the stomatognathic system – jaw locomotion (type of deviation) in the movements of abduction and adduction.

które nie zostały zakwalifikowane do grupy IIA wg. kryteriów BKD/ZCURNŻ. Wykazano istotną statystycznie zależność występowania odgłosów akustycznych pracy stawów od płci. Obecność trzasków dyslokacyjnych w obu stawach w 94,74% determinuje dewiację żuchwy pod postacią toru esowatego.

Wnioski. Objawy akustyczne – trzaski dyslokacyjne stanowią główny czynnik warunkujący jakościowe zmiany w zapisach graficznych torów odwodzenia i przywodzenia żuchwy. Badanie w technice instrumentalnej Zebris JMA pozwala na wychwycenie nawet dyskretnych zmian w funkcjonowaniu ssż, które mogą być nierozpoznawalne tradycyjnym badaniem klinicznym.

Results. Acoustic noises of the temporomandibular joint - displacement crackles, audible in the stethoscope study, were recorded in a total of 41 examined, and also in 10 people who were not qualified for group IIA according to the BKD / ZCURNŻ criteria. A statistically significant relationship between the occurrence of acoustic noises in TMJs and the gender was revealed. The presence of displacement crackles in both joints determines in 94.74% the deviation of the lower jaw in the form of S-shaped track.

Conclusions. Acoustic symptoms – displacement crackles are the major determinant of qualitative changes in the graphic records of tracks abduction and adduction of the mandible. The survey of instrumental technique using a Zebris JMA device makes it possible to capture even unobtrusive changes in the functioning of the TMJ, which may be unrecognizable during a traditional, clinical trial.

Wstęp

Stawy skroniowo-żuchwowe są najczęściej używanymi stawami w organizmie człowieka. Biorą udział w wielu fizjologicznych czynnościach, takich jak: artykulacja mowy, przyjmowanie pokarmów, śpiew, ziewanie, a nawet wyrażanie emocji.¹ Stanowią stawy parzyste, wyjątkowe ze względu na swoją dwupiętrową budowę, umożliwiającą realizację złożonych ruchów odwodzenia i przywodzenia żuchwy a także stanów okluzyjnych, związanych z żuciem pokarmów. Działanie obu stawów jest sprzężone ze sobą i pozwala na jednoczesne wykonywanie wymienionych ruchów. Wraz z zespołem zębowym, i zębowo-zębodołowym oraz nerwowo-mięśniowym tworzą układ stomatognatyczny. W warunkach prawidłowych elementy układu stomatognatycznego chronią siebie nawzajem na zasadzie odruchu, przez mechanizm nerwowo-mięśniowy. Gdy żuchwa jest w prawidłowej pozycji zaguzkowania

zębów, głowy wyrostków kłykciowych znajdują się w relacji centralnej w stawach skroniowo-żuchwowym, a elementy elastyczne nie podlegają ściskaniu ani rozciąganiu, gdyż krążek stawowy występuje jako „amortyzator naprężeń stykowych”.^{2,3} Wszelkie zaburzenia dotyczące płaszczyzny okluzyjnej, jak i wewnątrzstawowe, prowadzić mogą do powstawania stanów nadmiernych przeciążeń wszystkich składowych układu stomatognatycznego, które po przekroczeniu możliwości adaptacyjno-kompensacyjnej przechodzą w stan dysfunkcyjny. Dysfunkcje układu stawowo-mięśniowego i zębowego, zwane często też zaburzeniami czynnościowymi układu ruchowego narządu żucia (ZCURNŻ), wciąż stanowią w praktyce lekarza stomatologa poważny problem, tak diagnostyczny, jak i terapeutyczny o charakterze multidyscyplinarnym.⁴ Dolegliwości bólowe oklisy stawów, ograniczenie ruchomości żuchwy oraz objawy akustyczne w obrębie stawów skroniowo-żuchwowych, uznawane są za

„klasyczną triadę” zaburzeń czynnościowych układu ruchowego narządu żucia.^{5,6}

Badanie wolnych ruchów żuchwy oraz okluzji statycznej i dynamicznej jest podstawą klinicznej oceny sprawności narządu żucia. Jednym z początkowych objawów zaburzeń czynności jest nieprawidłowy model ruchomości żuchwy. Diagnostykę zaburzeń czynności układu stomatognatycznego zwykle przeprowadza się w oparciu o dane z wywiadu i badań klinicznych: wzrokowego, osłuchowego i palpacyjnego. Zastosowanie nowoczesnych, często skomplikowanych technik diagnostycznych jest niezbędne, zwłaszcza u pacjentów z nasilonymi objawami zaburzeń czynności, połączonych niejednokrotnie ze zmianami morfologicznymi.

Cel pracy

Celem pracy była jakościowa analiza parametrów ruchów odwodzenia i przywodzenia żuchwy, zarejestrowanych elektronicznie, przy pomocy aparatu Zebris JMA u pacjentów z dysfunkcjami stawów skroniowo-żuchwowych oraz określenie przydatności urządzenia we wczesnej diagnostyce zaburzeń czynnościowych.

Material i metoda

Badania przeprowadzono na grupie 55 osób. Wiek poddanych badaniom osób zawierał się w przedziale od 15 do 66 lat. Ogółem przebadano 36 kobiet (65,45%) oraz 19 mężczyzn (34,54%). Pacjentów podzielono na trzy grupy wiekowe I – wiek poniżej 25 lat – 19 (34,5%); II – 25-35 lat – 16 (29,1%) i III – powyżej 35 lat – 20 (36%).

Dobór przedziałów wiekowych podyktowany był kategoriami pacjentów: grupa I – młodzież szkolna i studenci; grupa II – głównie studenci i lekarze stomatolodzy oraz grupa III – lekarze stomatolodzy. We wszystkich grupach

wiekowych odnotowano również pacjentów, którzy zgłosili się do Zakładu Protetyki z powodu dolegliwości ze strony stawów skroniowo-żuchwowych – 23 osoby (41,82%). Pozostałe 32 osoby były studentami stomatologii, bądź lekarzami i stanowili oni 58,18% ogółu badanych – 16 studentów (29,09%) i tyle samo lekarzy. W każdej grupie badanych pacjentów wyróżniono dwie podgrupy: bez jakichkolwiek dolegliwości /0/ i z objawami akustycznymi ze strony stawu skroniowo-żuchwowego podczas ruchów żuchwy (trzaski i/lub trzeszczenia) i ograniczeniem możliwości otwierania jamy ustnej lub zbaczaniem żuchwy /1/. Pierwsza reprezentowana była przez 24 osoby (41,82%), podgrupę drugą stanowiło 31 badanych – 58,18%. Przydziału do drugiej grupy dokonano w oparciu o powszechnie uznawaną klasyfikację RDC/TMD – Research Diagnostic Criteria for Temporomandibular Disorders,⁷ czyli były to osoby klasyfikowane w grupie IIA – obejmującej przemieszczenia krążka stawowego bez zablokowania. Realizację założeń pracy przeprowadzono dwuetapowo. Etap pierwszy składał się z badań klinicznych, drugi z badań instrumentalnych. Badanie kliniczne przeprowadzono według ogólnie przyjętych zasad, z zastosowaniem stomatologicznego zestawu diagnostycznego, stetoskopu oraz suwmiarki z milimetrową podziałką elektroniczną i dokładnością pomiaru do setnych części milimetra oraz polskojęzycznej wersji badawczych kryteriów diagnostycznych zaburzeń czynnościowych układu ruchowego narządu żucia – BKD/ZCURNŻ. Miało ono na celu określenie charakteru zaburzeń pracy stawów skroniowo-żuchwowych – trzaski, przeskakiwania, bolesność uciskowa stawów i/lub mięśni. Badanie powtarzano dla każdego stawu oddzielnie i obu stawów jednocześnie. Określono również stan czynnościowy narządu żucia – ruchomość żuchwy (typ dewiacji) prowadzenia żuchwy w ruchach odwodzenia i przywodzenia. Do realizacji drugiego etapu badań wykorzystano

Ryc. 1. Rejestracja ruchów żuchwy aparatem Zebris JMA (Zebris Medical GmbH - Niemcy).

aparat Zebris JMA, elektronicznie sterowane urządzenie, którego zasada działania została oparta na wykorzystaniu zjawiska ultradźwięków (ryc. 1).

Wykonano następujące badania:

1. Wyznaczenia kinetycznej osi obrotu głów żuchwy w stawach. /Kinematyczny punkt zawiasowy (obrotowy) oddaje w najlepszy sposób ruchy w stawie skroniowo-żuchwowym/.
2. Zapis i analizę swobodnych ruchów żuchwy – odwodzenia i przywodzenia, zwłaszcza w odniesieniu do zapisów ruchu tzw. „punktu siecznego” w płaszczyźnie czołowej.

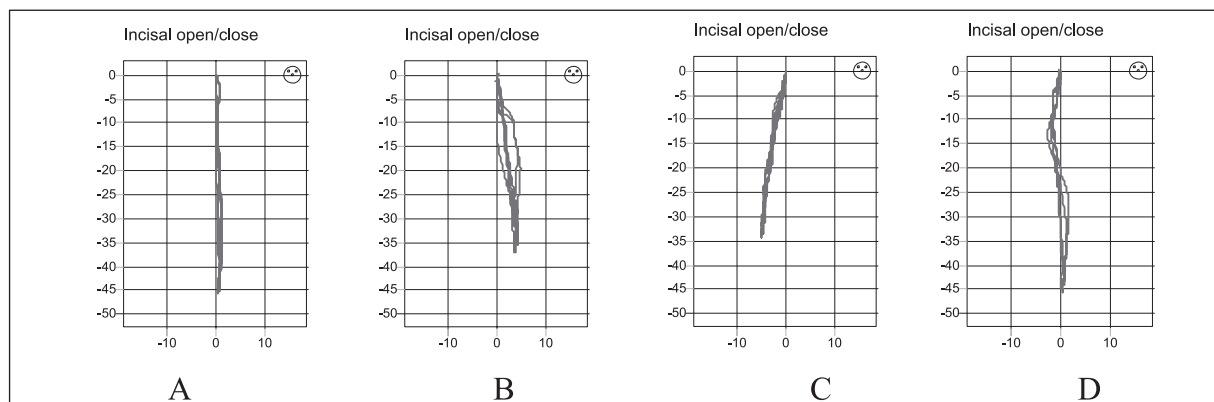
Otrzymane wyniki poddano analizie pod kątem istnienia związków statystycznych (poziom istotności – $p < 0,05$), stosując test Chi² Pearsona – niezależności dla tablic dwudzielnych pomiędzy dwiema zmiennymi jakościowymi.

Wyniki badań

Z przeprowadzonych badań klinicznych wynika, że akustyczne odgłosy pracy stawu skroniowo-żuchwowego – trzaski dyslokacyjne, słyszalne w badaniu stetoskopem, wystąpiły u 41 ogółem badanych (74,55%), czyli również u 10 osób, które nie zostały zakwalifikowane do grupy II wg kryteriów BKD/ZCURNŻ. Nie stwierdzono statystycznie istotnego związku pomiędzy występowaniem trzasków dyslokacyjnych a wiekiem badanych ($p=0,99434$). Omawiany rodzaj zaburzeń pracy stawów stwierdzono u 14 osób pierwszej grupy, 12 drugiej i 15 trzeciej. Oznacza to, że w badanej populacji trzaski dyslokacyjne występują bez względu na wiek u $\frac{3}{4}$ badanych (tab. I).

Analiza zapisów graficznych ruchów odwodzenia i przywodzenia (ryc. 2) wykazała, iż obecność trzasków w stawach ma istotny wpływ na przebieg torów ruchów żuchwy.

Ten akustyczny objaw jest wyrazem braku właściwej synchronizacji pomiędzy położeniem krążka stawowego, a głową wyrostka

Ryc. 2. Graficzny zapis torów odwodzenia i przywodzenia żuchwy: A – tor prosty; B – zbaczanie lewostronne; C – dewiacja prawostronna; D – tor esowaty.

Tabela I. Występowanie trzasków dyslokacyjnych w stawach skroniowo-żuchwowych u badanych w poszczególnych grupach wiekowych

GRUPA	Trzaski dyslokacyjne w stawach	
	BRAK	OBECNE
I	5 (26,32%)	14 (73,68%)
% ogółem zbadanych	9,09%	25,45%
II	4 (25,00%)	12 (75,00%)
% ogółem zbadanych	7,27%	21,82%
III	5 (25,00%)	15 (75,00%)
% ogółem zbadanych	9,09%	27,27%
Razem (% z całości)	14 (25,45%)	41 (74,55%)
Poziom istotności statystycznej	p=0,99434	

kłyckiowego żuchwy, który może być przemieszczony ku przodowi, przyśrodkowo lub bocznie, albo rzadziej w położenie dotylne.

U 6 pacjentów z 14-osobowej grupy, stanowiących ogółem 10,91%, u których nie stwierdzono objawów akustycznych w stawach (42,86%), nie zarejestrowano również zbaczania żuchwy. W pozostałej części badanych obecność trzasków korelowała w sposób istotny z torem odwodzenia i przywodzenia. Różnice pomiędzy występowaniem trzasków u kobiet i mężczyzn przedstawia wykres – ryc. 3. Analiza występowania tego rodzaju zaburzeń pracy stawów wykazała, iż w przeważającej części (30 ogółem zbadanych) objaw ten wystąpił u kobiet. Stanowiły one 73,17% wszystkich osób ze stwierdzonymi trzaskami dyslokacyjnymi.

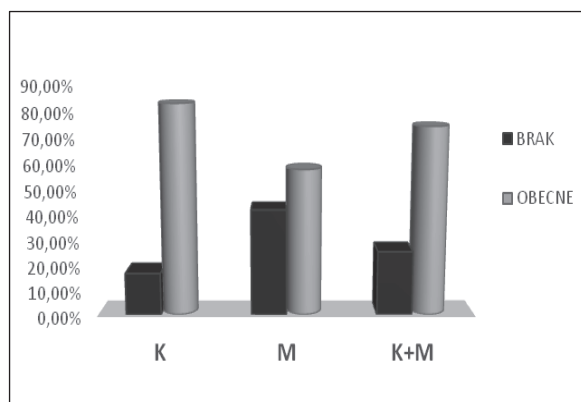
Kobiety, u których nie stwierdzono trzasków dyslokacyjnych stanowiły 16,67% wszystkich poddanych badaniu pacjentek, mężczyźni natomiast stanowili 42,11% swojej populacji. Wyniki analizowanej cechy wykazały istotną statystycznie zależność występowania odgłosów akustycznych pracy stawów od płci, $p=0,03946$.

W przypadku mężczyzn badana cecha wystąpiła u 11 zbadanych. Brak trzeszczeń i trzasków odnotowano u 14 osób, w tym u 6 kobiet i 8 mężczyzn. Jednostronne występowanie trzasków stwierdzono u 23 zbadanych osób. Częściej dotyczyło prawego stawu – 22 przypadki, w tym 16 kobiet i 6 mężczyzn. Obecność trzasków tylko w lewym stawie odnotowano w przypadku jednej kobiety. Występowanie badanych odgłosów akustycznych w obu stawach jednocześnie w analizowanej grupie pacjentów, dotyczyło 18 osób – 13 kobiet i 5 mężczyzn. Procentowy udział omawianej cechy, w grupie wszystkich poddanych badaniom przedstawia ryc. 4.

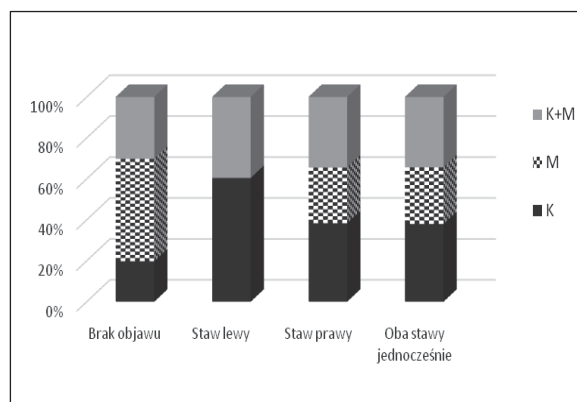
Dyskusja

Nie stwierdzono istotnych statystycznie zależności pomiędzy występowaniem trzasków, a wiekiem badanych. Objawy ze strony stawu skroniowo-żuchwowego pod postacią: trzasków, przeskakiwań oraz zbaczania żuchwy w anamnezie zgłaszała nieco ponad połowa zbadanych. Stwierdzona badaniem klinicznym częstotliwość trzasków, sięgająca 75%

Ryc. 3. Występowanie akustycznych odgłosów (trzasków) w stawach u badanych kobiet i mężczyzn / $p=0,03946$ /.

Ryc. 4. Występowanie trzasków dyslokacyjnych w stawach u kobiet i mężczyzn.

jest nieznacznie wyższa od wyników uzyskanych przez innych autorów: *Kleinrok* i *Kleinrok* – 48,4%, *Rosner* – 66,6%.^{7-9,10} Wartość ta jest niższa, w porównaniu do górnej granicy uzyskanej w badaniach *Gablera* – 91%.¹¹ Frekwencja dysfunkcji w badanej grupie wynikać może z dwóch powodów: pierwszy – mała liczebność badanej populacji, drugi – wysoka świadomość pro-zdrowotnych zachowań, mających na celu utrzymanie wysokiej sprawności narządu żucia – 58,16% badanych stanowili lekarze stomatolodzy, bądź studenci IV i V roku stomatologii. Postawienie takiego przypuszczenia uzasadnia również, równomierny rozkład przynależności studentów i lekarzy do poszczególnych grup wiekowych: I – 10, II – 10 i III – 12 oraz nieznaczne różnice osób z dolegliwościami w poszczególnych grupach od 52,63% dla grupy I, przez 56,25% w grupie II, po 60% dla trzeciej grupy badanych. Z zestawienia wynika, że wraz ze wzrostem wieku przybywa pacjentów z zaburzeniami w obrębie układu stomatognatycznego i dolegliwościami ze strony stawów skroniowo-żuchwowych. Zbliżone do górnej granicy – 90%, wyniki frekwencji dysfunkcji, występujących w przebadanej grupie pacjentów, uzyskano jedynie w grupie kobiet powyżej 35 roku życia – 84,62%. Przeprowadzone

badania potwierdzają, że obecność trzasku w stawie pozostaje w ścisłej korelacji ze zbaczeniem żuchwy i przemieszczeniem krążka w stawie, a otrzymane wyniki są zgodne z doniesieniami innych autorów.¹² Analiza lokalizacji trzasków nie wykazała jednoznacznie zależności kierunku zbaczenia od miejsca ich występowania. Należy podkreślić, iż w ocenie jakości ruchów odwodzenia i przywodzenia przydatna jest nie tylko obserwacja ruchu punktu siecznego. Więcej informacji uzyskujemy analizując wykresy przedstawiające jednoczesny ruch obu wyrostków kłykciowych i punktu siecznego oraz wzajemny stosunek do siebie elementów stawowych w czasie i przestrzeni.^{13,14}

Wnioski

1. Objawy akustyczne w postaci trzasków dyslokacyjnych stanowią główny czynnik warunkujący jakościowe zmiany w graficznych zapisach torów odwodzenia i przywodzenia żuchwy.
2. Badanie w technice instrumentalnej Zebris JMA pozwala na wychwycenie nawet dyskretnych zmian w funkcjonowaniu ssz, które mogą być nierozpoznawalne tradycyjnym badaniem klinicznym.

Piśmiennictwo

1. *Majewski S*: Gnatofizjologia stomatologiczna. Wydawnictwo Lekarskie PZWL Warszawa 2007.
2. *Chladek W, Karasiński A, Kasperski J*: Krążek stawowy jako element redukujący naprężenia stykowe. *Protet Stomatol* 2002; LII, 6: 319-323.
3. *Majewski S, Wieczorek A, Loster J, Pihut M*: Mięśnie żucia i stawy skroniowo-żuchwowe w aspekcie fizjologicznych funkcji układu stomatognatycznego. *Protet Stomatol* 2010; LX, 1: 10-16.
4. *Bumann A, Lotzmann U*: TMJ Disorders and oral pain. The role of dentistry in a multidisciplinary diagnostic Approach. Thieme 2001.
5. *De Leeuw R*, editor: Orofacial Pain. Guidelines for Assessment, Diagnosis and Management. Chicago: Quintessence Publishing Co., Inc., 2008.
6. *Gonçalves DA, Dal Fabbro AL, Campos JA, Bigal ME, Speciali JG*: Symptoms of temporomandibular disorders in the population: an epidemiological study. *Orofac Pain* 2010; 24, 3: 270-278.
7. *Kleinrok J, Kleinrok M*: Jatrogenne bólowy zespół dysfunkcji narządu żucia po leczeniu protezami stałymi. *Protet Stomatol* 2001; LI, 5: 265-273.
8. *Kleinrok M, Markiewicz M, Dąbrowska M i wsp.*: Badania nad przemieszczeniem krążka stawowego stawu skroniowo-żuchwowego w płaszczyźnie czołowej – doniesienie wstępne. *Protet Stomatol* 2001; LI, 2: 76-84.
9. *Kleinrok M, Nowicka K, Kleinrok ., Hawryluk E, Kobyłecka E*: „Badania nad zależnością pomiędzy przemieszczeniem krążka stawowego a ułożeniem głowy żuchwy w stawie skroniowo-żuchwowym. *Protet Stomatol* 2000; L, 2: 71-79.
10. *Suliborski B, Split W*: Wpływ składowych dysfunkcji narządu żucia i wieku badanych na wykres strzałkowego toru głów żuchwy. *Protet Stomatol* 2002; 52, 1: 27-43.
11. *Gabler M, Reiber Th, John M*: Die mehrdimensionale Charakterisierung einer Patientenpopulation mit kranionmandibularen Dysfunktionen. *Dtsch Zahnärztl Z* 2001; 56, 5: 332-334.
12. *Kleinrok M, Kleinrok J*: Podział i rozpoznawanie kliniczne przemieszczeń krążka stawowego stawu skroniowo-żuchwowego w maksymalnym zaguzkowaniu zębów. *Protet Stomatol* 2000; L, 4: 185-194.
13. *Sójka A, Hędzalek W*: Ocena wpływu szyn okluzyjnych na ruchy w stawach skroniowo-żuchwowych przy pomocy aparatu Arcus**R digma. *Protet Stomatol* 2009; 59, 2: 86-94.
14. *Prątnicki M, Kostrzewa-Janicka J, Mierzwińska-Nastalska E*: Zewnątrzustna metoda rejestracji ruchów wyrostków kłykciowych żuchwy – system Cadiax Compact® 2009; 59, 5, 304-311.

Zaakceptowano do druku: 1.12.2016 r.

Adres autora: 70-111 Szczecin,
ul. Powstańców Wlkp. 72.

© Zarząd Główny PTS 2016.